

Pál-Antal Sándor

A kétnyelvű utcanév használat múltja Marosvásárhelyen*

A hivatalos utcaelnevezések Marosvásárhelyen időben visszanyúlnak 1860-ig, sőt 1849-ig. Az 1849-1860 közötti neoabszolutista időszakban az utcatáblák nyelve német volt. Erre Benkő Károly megjegyzése utal *Marosvásárhely város leírásában* az 1860-ra vonatkozó ismertetésében, miszerint: „régbbi terveik következtésül (elhatározták) azt is, hogy az utzákat mutató pléhekre csak a ’ rendes Magyar nevezetek irassanak, mi nem sokára ezután pontosan végre is hajtott.”¹ Egyelőre még nem ismerjük, hogy a hagyományos magyar utcaneveket ekkor németesen írva, vagy németre fordítva használták-e vagy nem.

Az 1860-1918 közötti időszakban az akkor majdnem teljes egészében magyar lakosságú város utcái magyar utcaneveket viseltek. A hivatalos elnevezések is, sajátos magyar helynevek (Vár tér, Gát, Bereg, stb.) vagy magyar személyiségnevek voltak. Találunk közöttük politikusokat, írókat, művészeket, a magyar múlt kimagasló alakjait.

A hivatalos utcaelnevezések sorát bizonyíthatóan a főtér felső részének és az Ebhát nevének megváltoztatása nyitja meg. 1860. szeptember 12-én döntött erről a város képviselőtestülete. „Meghatározza a ’ Képviselői Testület, - szól a határozat – hogy a ’ Poklos utzában létező nagyobb piatzi szép hely a ’ benne lévő séta(!) zöld fás kerített sorral együtt Széchenyi térnek, az Ebhát Kazintzi utzának hívassék.”² A következő névváltoztatás 1868-ban volt. Ekkor a Poklos utca Deák Ferenc nevére kapta, a Poklos negyed pedig a Deák Ferenc negyedét. 1882-ben a Nagy közt nevezték el Bolyai utcának. A következőkben, 1887-1918 között a gyorsan fejlődő város új utcái kaptak hivatalos nevet már megnyitásuk elhatározása és megnyitásakor. Ezzel párhuzamosan napirenden voltak a régi utcanevek megváltoztatását célzó akciók is. Főleg a magyar történelmi személyiségek és a művelődési élet kimagasló alakjai részesültek előnyben ilyen alkalmakkor.

Erdélynek a román királysághoz való kerülésével az utcaneveket román nyelvű és tartalmú elnevezésekkel szerelték fel Marosvásárhelyen is. 1920. május 15-én a belügyminisztérium erdélyrészi főfelügyelőségének 71. számú utasítása elrendelte, hogy „az utcák román elnevezéseket kapjanak: történelmieket, a királyi család tagjainak és az ország régi nagy embereinek, valamint Nagy-Románia létrehozóinak nevére.”³ De előírta azt is, hogy a jobb

* Elhangzott az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztálya és a Csíki Székely Múzeum közös rendezésében tartott vándorgyűlésen Csíkszeredában, 1997. szeptember 12-én.

¹ Benkő K. 1862, 129.

² Uo.

³ MmOL, Mvhely város lt. Tanácsi iratok, 13/1940. sz. I. rész, 152, 186.

tájékozódás és a más nemzetiségű lakosságnak az utcákon történő könnyebb eligazodása érdekében az utcatáblák *viseljék a régi elnevezéseket is*. Tehát a kétnyelvű utcaelnevezések kérdése ettől az időtől válik hivatalos közüggé.

A Minisztertanács 1920. július 9-i Averescu tábornok által aláírt 1871. számú végzése kimondta, hogy: „Az utcák jelzőtáblái és minden más állandó jelleggel bíró mutatótábla készíttessék román nyelven és a helység lakosságának nyelvén vagy nyelvein.”⁴ Az utasítások értelmében a város főispánja 1921 decembere és 1922 márciusa között háromszor is felszólította a polgármesteri hivatalt a kétnyelvű utcanév lajstrom javaslat felterjesztésére. A kérdés megoldására a városi tanács egy háromtagú bizottságot nevezett ki. A bizottság tagjai dr. Hajdú István, Kovács Elek és Orbán Balázs tanácsstagok voltak, előadója pedig a városépítési ügyosztályának vezetője. A bizottság javaslatait 1922 márciusában elkészítette és megerősítés végett a főispáni hivatalon keresztül felterjesztette a belügyminisztériumhoz.⁵ Az eljárás gyakorlatba ültetésére nem került sor. A város új vezetősége az utcanévadásra vonatkozó 1920-21-ben kapott utasításoknak csak az első részét alkalmazta, vagyis azt, hogy „az utcák román elnevezéseket kapjanak...” A kétnyelvű táblák elhelyezését, amelyeken a régi neveknek is szerepelniük kellett volna, önhatalmúlag mellőzte. Ezt a magatartást Ioan Cozma, a polgármesteri hivatal egyik osztályvezetője 1932-ben ekként magyarázta: „a román nyelvű táblák kitévésével 1919-1920-ban Marosvásárhely város Tanácsa látható jelben fejezte ki a román állam fennhatóságát és szuverenitását.”⁶ Az 1923-ban elfogadott alkotmány életbe lépte után pedig az e téren kifejtett próbálkozásokat, az alkotmányra hivatkozva elutasították.

1930-ban a népszámlálás előkészítése során ellenőrizték az utcahálózat nyilvántartását, és 50 névtelen utcát vettek számba. Ezeket ideiglenesen I-L-ig terjedő római számokkal látták el. 1931. március 11-én a költségvetés megvitatásakor Benkő László tanácsos felvetette a kétnyelvű utcatáblák használatának kérdését és javasolta az erre fordítandó kiadásoknak a költségvetésbe foglalását. A javaslat ellen Stefan Rusu ortodox esperes tiltakozott, főérvként felhozva, hogy Marosvásárhelyen régebben is egynyelvű feliratok voltak, ezért most is azok kell legyenek. Más városokban, ahol kétnyelvű feliratok vannak – érvelt Rusu –, a magyar időben is kétnyelvűek voltak. Nem meggyőző érvelése ellenére a magyar többségű tanács megszavazta a kétnyelvű utcatáblák felszerelésére szóló kiadásoknak a költségvetésbe foglalását. A határozat ellen Rusu a kolozsvári helyi revíziós bizottsághoz (közigazgatási bírósághoz) folyamodott, amely azon a címen, hogy a tanács napirendi pontjai között e kérdés

⁴ Monitorul Oficial, Partea I., 84/1920. sz. 2966.

⁵ MmOL, Mvhely város lt. Tanácsi iratok 730/1922. sz.

⁶ Ua. Tanácsi iratok, 13/1940. sz. I. rész, 121.

nem szerepelt, a határozatot megsemmisítette. Benkő fellebbezését a központi revíziós bizottság is elutasította.⁷

Közben, 1931. júniusában községi (és városi) tanácsokat, mint képviseleti szerveket felszámolták. Helyettük 1932 végéig szűk körű „interimar”-nak nevezett ideiglenes bizottságok működtek. A marosvásárhelyi ideiglenes bizottság összetételében már román többségű volt – nem, mint a községi tanácsnak nevezett képviselőtestület, ahol a választások eredményeként a magyarok voltak többségben –, és tevékenységét 1931. december 8 – 1932. október 25. között fejtette ki. A névtelen utcák kérdésének megoldására az ideiglenes bizottság 1932. január 5-én utcanévadó bizottságot nevezett ki. Tagjai lettek: Elie Câmpeanu görög-katolikus esperes, elnök, Nicolae Sulică tanár, Radó Sándor mérnök, polgármester-helyettes, Szigyártó Gábor és Dr. Grigore Ursache, mint tagok, Metz Ervin mérnök, előadó, Nyárády Gábor, útbaigazító és Maximilian Teban, titkár.⁸ Nem sokkal a bizottság megalakulása után Sulica tanár javaslatot nyújtott be. 1932. február 12-én Radó Sándor különvéleményt terjesztett elő. Előbb észrevételeket tett a Sulica által javasolt egyes utcanevekkel kapcsolatosan. Követendő elvként felvetette, hogy azok a lakosság közti megértés és barátság eszméjének terjesztését kell szolgálják: „Ne vegyük körül magunkat az egymást elválasztó emlékekkel, – írja – [...] Nem kötelező a felnőtt közönséget minduntalan arra figyelmeztetni, hogy a múltban itt nem mindig volt egyetértés és béke.”⁹ Ezért például a „Canceliștilor români” utcanév helyett a „Béke utca” megnevezést részesíti előnyben. Radó a történelmi visszaemlékezések helyett a román-magyar művelődési közeledést előmozdító személyiségek nevének elsődleges használatát javasolta. Azért is síkraszállt, hogy a névadásnál tartsák be a különböző nyelvű lakosság számarányát; hogy a könnyebb tájékozódás érdekében az államnyelv mellett az utcablákon a neveket tüntessék fel kisebbségi nyelven is; hogy ne csak az új utcák kapjanak kétnyelvű elnevezést, hanem minden utca és tér. A kétnyelvűségre vonatkozó javaslatát az 1920. évi 71-es kormányrendeletre és a Minisztertanács 1871/1920-as utasítására, valamint Szeben város gyakorlatára alapozta. (Ez utóbbi számára a kolozsvári helyi revíziós bizottság jóváhagyta a három nyelvű utca névtáblák használatát.) Ugyanakkor utalt a város magyar lakosságának lelki megnyugtatására és lojalitása méltányolására is.¹⁰ Radó, észrevételeivel és javaslataival együtt kétnyelvű utcalajstrom tervezetet is készített. Ebben a 71 román személyiségnév mellett 29 magyar is helyet kapott (ez mindenképpen több mint az 1997-ben található 18). Kétnyelvű

⁷ Uo. 155-156.

⁸ Uo. 208.

⁹ Uo. 159.

¹⁰ Uo. 150-152.

elnevezést kaptak a névtelen utcák is. Ezek között csak egy (Marele Voievod Mihai) volt személyiségnév.

A kétnyelvű feliratok kérdése a továbbiakban elhúzódó vita tárgyává vált. A város ideiglenes bizottsága 1932. május 20-i határozatával elvetette Radó javaslatait és az egynyelvű utcanevek használata mellett döntött. A határozatot az ideiglenes bizottság magyar tagjai (Radó Sándor, Szigyártó Gábor, és Tóthfalusi József) 1932. május 27-én megfellebbezték. A fellebbezést a polgármesteri hivatal június 23-án továbbította a kolozsvári helyi revíziós bizottsághoz, az irat elutasítását kérő észrevételekkel. A polgármesteri hivatal képviselője dr. Ioan Cosma, a város közigazgatási ügyosztályának főnöke volt. Ő tizenöt pontban foglalta össze a városi helyhatóság álláspontját, román nacionalista beállítottságú politikáját. Mindjárt az elején Cosma leszögezte, hogy 1919-1920-ban a városi tanács a román nyelvű utcátáblák feltevésével – mint már fennebb jeleztük – „látható jelként” fejezte ki a román állam fennhatóságát és szuverenitását. Ezt az akkori törvényes rendelkezések szellemében tette, a magyar közjog előírásainak megfelelő egynyelvűség elvét alkalmazva. A továbbiakban kifejtette, hogy a Kormányzótanács és a Minisztertanács 1920-as rendelkezéseit a pillanatnyi körülmények diktálták, de azok nélkülöztek a törvényes alapot. Nem is alkalmazták a gyakorlatban, így érvényüket veszítették; az alkotmány az alaptörvénnyel ellentétes minden rendelkezést hatálytalanított, az 1919-20-as rendelkezések pedig ezek közé tartoznak; az 1929-es helyi közigazgatást szabályozó törvény előírásait is kizárólag csak az alkotmány szellemében lehet alkalmazni, ami kizárja a kétnyelvűséget. Beterjesztésében hangsúlyozta, hogy a fellebbezés nyílt kihívás nemcsak az ország alaptörvénye előírásaival, hanem a román állam szuverén tekintélyével szemben is.¹¹

A kolozsvári revíziós bizottság 1932. szeptember 9-i 824. sz. végzésével a fellebbezést elutasította, mint megalapozatlant, azzal a megokolással, hogy az alkotmány szerint az ország hivatalos nyelve kizárólagosan a román; az utcák és terek a községek részei, ennek következtében jogi személyként kezelendők, és a hivatalos köztéri feliratok a román állam hatalmának és szuverenitásának látható jelei (szimbólumai), melyek csak román nyelvűek lehetnek. De a fellebbezés elutasításának megokolására azt is felhozta, hogy az alkotmány 137. szakasza szerint annak előírásaival ellenkező törvények, rendeletek és szabályzatok, más szóval, azok, amelyekre a fellebbezés alapozott – hatálytalanok.¹²

¹¹ Uo. 121-124.

¹² Uo. 191-192.

A helyi revíziós bizottság határozata ellen Radó a központi revíziós bizottságnál keresett orvoslást. A fellebbezésnek, amint várható volt, a központi revíziós bizottság nem adott helyet. Az 1933. január 25-én hozott 17. sz. végzésével elutasította. Az elutasítást három indokkal támasztotta alá, amelyek részben különböztek az alsó fokú szerv megokolásaitól. Éspedig: az alkotmány megjelenése előtt hozott rendelkezések nem tekinthetők közigazgatási jellegű törvényeknek vagy szabályoknak és nem alkalmazhatók; semmilyen közigazgatási törvény vagy rendelkezés nem kötelezi a helyi közigazgatási önkormányzatokat, hogy a hivatalos román nyelv mellett más nyelvet is használjanak az utca elnevezéseknél; és végül annak elfogadása vagy elvetése, hogy a román nyelvű felirat alatt az elnevezést a nemzeti kisebbség nyelvén is feltüntessék, célszerűség és megítélés kérdése, és minden egyes közigazgatási helyi önkormányzat hatáskörébe és jogai közé tartozik. Következésképpen, mivel a fellebbezés tárgyát képező határozatot a helyi önkormányzat hozta, annak megváltoztatására nincs ok.¹³

1934. február 7-én az időközben visszaállított ideiglenes bizottság a 2603. sz. végzéssel 52 névtelen utcát nevez el, 22-nek pedig megváltoztatja régebbi nevét. Az új utcanevek közül 40 román személynév volt, a megváltoztatott 22-ből is 18 hasonlóképpen. Az új nevek: Petru Mușat, Emanoil Gojdu, Timotei Cipariu, Petru Șchiopul, Bogdan Vodă, Doamna Milița, Ioan Pop Florentin, Popa Balint, Ion Vidu, Împăratul Ioniță, Banul Udrea stb. Csupa Marosvásárhelyhez nem kötődő név. A végzést ezúttal Muzsnay Károly támadta meg. Muzsnay fellebbezését a központi revíziós bizottság 17/1933. évi végzésének arra a megfogalmazására alapozta, hogy a kétnyelvű táblák használata a helyi önkormányzat hatáskörébe tartozik. Utalt arra, hogy 1931-ben a helyi tanács hozott ilyen értelmű határozatot, a magyar nyelvű feliratokat pedig a város lakosságának többségét kitevő magyar kisebbség igényli.¹⁴

A fellebbezés elutasítását kérő irományban az ideiglenes bizottság tények elferdítésétől sem riadt vissza. Azt állította, hogy a fellebbezést a kitűzött határidő lejártá után nyújtották be (valójában az utolsó napon), a városi tanács soha sem hozott határozatot a kétnyelvű táblák ügyében és erre nem is lehetett szükség, hiszen „a hivatalos statisztikák szerint nem felel meg a valóságnak, hogy Marosvásárhely lakosságának többsége magyar lenne, ...”¹⁵ (Ezen cinikus állítás valótlanására csak a hivatalos statisztika adatait említjük meg. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint akkor Marosvásárhelyen 9.795 román, 22. 387 magyar, 632 német, 181 orosz, 55 rutén, 18 szerb, 70 bolgár, 36 cseh, 9 lengyel, 4.828 zsidó, 2 görög, 3 albán, 26 örmény, 5 török, 400 cigány és 70 más nemzetiségű lakos élt). A revíziós bizottság válaszára már nem is volt

¹³ Uo. 72-73.

¹⁴ Uo. 97.

¹⁵ Uo. 81.

szükség, mivel a fellebbezés mellőzésével és a revíziós bizottság megkerülésével a polgármesteri hivatal a 2603/1934-es az utcanévadási, illetve névváltoztatási határozatot a revíziós bizottság válasza előtt gyakorlatba ültette.¹⁶

A kétnyelvű utcanévadás kérdése 1945-ben került újból napirendre. Észak-Erdélynek a román közigazgatáshoz történt visszacsatolása után a belügyminisztérium erélyesen lépett fel az utcanév-változtatások végrehajtása érdekében. Az 1945. május 17-i 898. számú körrendelettel szemére vetette az erdélyi városoknak, hogy: „Számos utca, helyiség, köztér stb. továbbra is viseli a szomorú reakciós időkre emlékeztető elnevezéseket. Ezek közül egyes nevek olyan elvek kifejezői, amelyeket az új idők szelleme nem tűrhet meg, mások a gyűlölet, a bünt és a munkásosztály állandó szenvedéseit jelképezik. Az efféle elnevezések jelenléte a szabadság mártírjai állandó fájdalmát testesítik meg és az ország demokratikus közvéleményének megvetését jelentik. Megengedhetetlen, hogy a közlekedési vonalak mentén olvasható legyen a munkásmozgalmat vérbefojtó diktátorok, zsarnokok neve és a hírhedt gyilkosoké. Következésképpen azonnal intézkedjenek minden olyan névtábla eltüntetéséről, mely a tévedésekkel teli, a terror, a sovinizmus és reakciós múlt bármely formájára emlékeztethet, eltávolítva ez által, a fasizmussal és a hitlerizmussal együtt, egy végleg letűnt korszak maradványait.”¹⁷ A Teohari Georgescu által aláírt rendelet azt is előírta, hogy az új utca névtáblák megfeleljenek a szabadság és demokrácia eszméinek.

Még ugyanazon év őszén, 1945. szeptember 14-i keltezéssel 29 131. szám alatt újabb dorgáló belügyminiszteri körlevél érkezik az észak-erdélyi városokhoz (Marosvásárhelyre egyszerre két úton: a megyefőnöki hivatalon, vagyis a prefecturán és a rendőrpáncsnokságon keresztül). „A belügyminisztérium megállapítja – szól az utasítás -, hogy az észak-erdélyi településeken továbbra is fenntartják az 1940. évi bécsi döntés után megváltoztatott utcanéveket, pedig már több mint egy fél év telt el a román közigazgatás visszaállítása óta. Mivel a jelenlegi utcaelnevezések a letűnt totalitarista és sovén horthysta rendszer felfogásának kifejezői, ennek az állapotnak a fenntartása bujtogatóeszköz lehet a reakciók kezében, akik minden alkalmat megragadnak a csendháborításra és a rendbontásra, valamint az együtt élő nemzetiségek egymás ellen uszítására.”¹⁸

Közben az 1945 elején elfogadott, a nemzetiségek jogállására vonatkozó 86. számú törvény – amely a Kisebbségi Statútum néven vonult be történelmünkbe – 15. cikkelye kimondta, hogy: „Azokban a városokban és községekben ahol az utolsó népszámlálás szerint

¹⁶ Uo. 89.

¹⁷ Ua. Tanácsi iratok, 79/1948. sz. iratcsomó, 127.

¹⁸ Uo. 240.

az összlakosság több mint 30%-ának közös anyanyelve nem román az utcák elnevezését a nemzetiségek nyelvén is jelölni kell.”¹⁹ A belügyminisztériumi sürgetésekre, a Kisebbségi Statútum említett kitételét véve irányadónak, 1946-ban Marosvásárhelyen kidolgozták és életbe léptették a kétnyelvű utcatáblák használatát. Az utcanév felülvizsgáló bizottságot 1945. november 10-én nevezték ki. Tagjai a Marosvásárhelyi Szakszervezeti Tanács és a Kommunisták Romániai Pártja Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi tagozata részéről özv. Salamon Ernőné, az Ekés Front részéről Oltean Alexandru, Csupor Lajos a marosvásárhelyi rendőrség főnöke, Metz Ervin, a városi műszaki ügyosztály vezetője és Vigh Károly, a városi könyvtár vezetője voltak.²⁰ Az érdembeli munka Vigh Károly nevéhez fűződik. Vigh 176 utcanév megtartását, a többinek módosítását javasolta, személy- és helyi neveket vegyesen. Mértéktartó, főként a művelődési élethez kötődő magyar és román személyiség neveket előnyben részesítő javaslatait, valamint a kétnyelvűeket is elfogadták. A hagyományos helyi elnevezéseknél tekintetbe vették az 1940 előtti gyakorlatot is. Pl. Székelyfalu utcát, amely a két világháború között „str. Secuilor” volt, vagy a Rózsa közt, amely „Pasajul Rozelor” volt, most mind a két nyelven feltüntették az új utca névtáblákon. A polgármesteri határozat kimondta, hogy a nem személynevet viselő utcák nevei románul vagy magyarul, az illető nyelvek szellemében eszközölt, lehetőleg szó szerinti fordításban használhatók a hatóságok előtt is.

Közben, 1948-tól új utcanévadási irányzat lép életbe, a kommunizmus jelképeit kifejező gyakorlaté. 1948-1960 között új nevet kap Marosvásárhely utcáinak számottevő része. Egy sor ismertebb, vagy jelentéktelen, hazai és külföldi – főként szovjet – kommunista neve ékeskedet városunk utca névtábláin. De ebben az időben a város – a Magyar Autonóm Tartomány központjaként – betartotta román–magyar feliratú utcanevek használatát. Az 1960-as évek elejétől, pontosabban 1963-al kezdődően azonban, amikor a pártpolitikában a román nacionalista szellem erőre kapott, a magyar vonatkozású utcanevek sorsa megpecsételődött. Fokozatosan nemcsak kicserélték azokat román nyelvűekre, hanem kiszűrték közülük a magyar múlt, kultúrára vonatkozóakat is. Egy évtized alatt a város forgalmasabb részein már csak román nyelvű és jellegű utca névtáblák voltak láthatók.²¹ De az 1946-48-ban kitett kétnyelvű utca névtáblák egy része (mintegy 40-50 utcában) ma is, 1996-ban, a helyén található. A többit,

¹⁹ Monitorul Oficial, Partea I., 30/1945. sz. 819-821.

²⁰ MmOL, Mvhely város lt. Tanácsi iratok 79/1948. sz. iratcsomó, 247-253.

²¹ A kérdést lásd bővebben: Pál-Antal Sándor: *Marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára*. Mentor Kiadó Marosvásárhely, 1997., 12-26.

a feltűnőbb helyen valókat, azóta egynyelvűvé és a román kultúrát, történelmet, földrajzot és politikát tükrözőkké változtatták.

In *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály és a Csíki Székely Múzeum közös rendezésében tartott vándorgyűlés előadás-gyűjteményében. 1997. szeptember 12. Csíkszereda, 1999. 45-50 – 2002. január; valamint Pál-Antal Sándor: A Székelyföld és városai. Történelmi tanulmányok és közlemények. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003. 98–107.*